

O potrebi sređivanja temeljnoga hrvatskog glazbenog nazivlja i pokretanju novoga znanstvenoistraživačkog projekta

Sanja Kiš Žuvela

Izvorišta problema

Temeljno glazbeno nazivlje jedna je od kritičnih točaka institucionalnoga glazbenog obrazovanja u Hrvatskoj već od samih njegovih početaka u prvim desetljećima 19. stoljeća. Pritom je jednu od najvećih poteškoća oduvijek predstavljao (i još uvijek predstavlja!) kroničan nedostatak referentne stručne literature na hrvatskome jeziku. U početku je tomu bilo tako i stoga što hrvatski uopće nije bio priznat kao službeni jezik u javnim obrazovnim ustanovama sve do 1847. godine, a već je 1850. uspostavljena jezična unija hrvatskoga i srpskoga koja je u različitim oblicima na snazi bila sve do kraja 1980-ih.

Prva su instruktivna izdanja na hrvatskome jeziku namijenjena učenicima javnih glazbenih škola uglavnom predstavljala prijevode provjerenih stranih priručnika, poput najvažnijega i najutjecajnijega Kuhačeva *Katekizma glazbe*¹ koji je svojim značajem utemeljenju hrvatskoga glazbenog nazivlja donio koliko koristi, toliko i štete, uzmemo li u obzir autorova visokoindividualizirana nazivoslovna rješenja. Kuhačevi, kao i neologizmi drugih autora nastali prevođenjem stranih glazbenih naziva često su bili morfološki nespretni, semantički neadekvatni (značenjski nisu odgovarali stranim izvornicima), leksički neprihvatljivi, a većini je bio namjerno pridodan i arhaičan prizvuk kako bi se dobio dojam njihove ukorijenjenosti u povijesnosti narodnoga jezika. Tome usprkos značajan se broj upravo temeljnih naziva nije uspio održati u praksi, što lako možemo pratiti tragajući za rijetkim konstantama u domaćoj stručnoj literaturi.

Drugu kategoriju problematičnih naziva predstavljaju riječi prihvaćene iz drugih jezičnih sustava – internacionalizmi, tuđice i posuđenice, koje se počesto rabe u neprikladnome kontekstu ili s iskrivljenim značenjem. Sljedeću pak kategoriju čine nazivi koji su svoja prvotna značenja nadživjeli prateći povijesne mijene pojmova (npr. gusle, simfonija, suita...). Usto je hrvatsko glazbeno nazivlje bremenito i drugim, standardnim terminološkim problemima: homonimijom, heteronimijom, polisemijom, neprikladnim kraticama i simbolima... Sve su navedene poteškoće naglašene izostankom suvremene leksičke norme koja bi istodobno kako zadovoljavala potrebe struke, tako i odgovarala zahtjevima standardnoga književnog jezika, a to je pak najvidljivije upravo s pedagoškoga gledišta.

Za razliku od većine drugih predmetnih područja, učenje glazbe od najranije dobi podrazumijeva i svladavanje metajezika glazbe, odnosno strukovnoga glazbenog nazivlja, jer se pojmovi s kojima se učenici susreću u pravilu ne mogu imenovati riječima općega jezika. Tijekom desetgodišnjeg obrazovanja u osnovnoj i srednjoj glazbenoj školi učenici upoznaju nekoliko tisuća strukovnih naziva kojih se razmjerno značajan broj može smatrati vrijednima znanstvene obrade. Republika Hrvatska jedna je od rijetkih zemalja koje njeguju tradiciju usporednoga umjetničkog (glazbenog i plesnog) odgoja i obrazovanja kroz

sustavno djelovanje javnih državnih umjetničkih škola. Ova je vrijedna posebnost našega odgojno-obrazovnog sustava u skori vrijeme dobila i dugoočekivani osuvremenjeni zakonski okvir u vidu *Zakona o umjetničkom obrazovanju* (NN 130/11). Zakonodavnoj vlasti još uvijek predstoji donošenje umjetničkih kurikuluma, kataloga znanja i nastavnih programa, dok je na pripadnicima glazbenih struka izrada brojnih odgovarajućih nastavnih materijala, kao i drugi oblici stručnoga i znanstvenoga rada na tome području. Pritom, međutim, gotovo da ne postoji suvremena referentna terminološka literatura kojom bi se stručnjaci prilikom spomenutih djelatnosti mogli poslužiti. Uza sve to, po ulasku u Europsku uniju, kada je hrvatski postao jednim od njezinih službenih jezika, normiranje hrvatskoga strukovnoga nazivlja nameće se građanima Republike Hrvatske kao strateški zadatak od posebne važnosti.

Stanje istraživanja

Iako svaku raspravu o glazbi možemo smatrati zasebnim terminološkim sustavom, prvo je organizirano istraživanje glazbenoga nazivlja na našem području pokrenuto tek nedavno, prije dvadesetak godina. Od 1991. do 1993. godine uz potporu tadašnjega Ministarstva znanosti i tehnologije odvijao se, naime, znanstvenoistraživački projekt Hrvatska glazbena terminologija; voditelj projekta bio je muzikolog Nikša Gligo, a jezični savjetnik Josip Silić. Jedan od glavnih ciljeva projekta trebalo je biti objavljivanje rječničkoga priručnika za hrvatsku glazbenu terminologiju. Taj je priručnik trebao obuhvatiti semantičke i povijesne aspekte najvažnijih pojmova i njihovih naziva koji su u uporabi u suvremenoj hrvatskoj muzikologiji i teoriji glazbe, kao i kritički osvrt na njihov tretman u referentnoj literaturi. Time bi se bio uspostavio jasan suvremeni jezični standard, a svaka je riječ trebala biti navedena usporedno sa svojom engleskom, njemačkom, francuskom i talijanskom istovrijednicom kako bi se, između ostaloga, razjasnili dvojbeni slučajevi tuđica i posuđenica koje u hrvatskome kontekstu značenjski često odudaraju od izvornika.

Goreopisani rječnički priručnik nažalost nikada nije ugledao svjetlo dana, no projekt je ipak iznjedrio određeni, za glazbenu struku nipošto zanemarivi broj publikacija, dostupnih na stranici http://www.mzos.hr/svivor/6/04/172/rad_h.htm². U časopisu *Arti musices* objavljen je tucet pojmovnih monografija različitih autora, a voditelj projekta Nikša Gligo sastavio je *Pojmovni vodič kroz glazbu 20. stoljeća s uputama za pravilnu uporabu pojmova*, jedino suvremeno referentno terminološko izdanje na hrvatskome jeziku. Knjiga je objavljena 1996., a već je sljedeće godine odlikovana godišnjom državnom nagradom za znanost u području humanistike. Nedavno je uspješno prevedena na slovenski i objavljena u Ljubljani u nakladi tamošnjega Filozofskog fakulteta. No ovo izdanje, orijentirano u prvome redu na problematiku glazbe 20. stoljeća, tek je djelomično ponudilo

¹ Riječ je o prilagođenim prijevodima (1. izdanje 1875., 2. izdanje 1890., oba u Zagrebu) istoimenoga djela njemačkoga teoretičara i skladatelja Johanna Christiana Lobeja, kojega je prvo izdanje objavljeno 1851. godine u Leipzigu.

² Najopsežnije ostvarenje proizašlo iz toga projekta, *Pojmovni vodič kroz glazbu 20. stoljeća* Nikše Gliga, nije navedeno u popisu radova jer je objavljeno tek 1996., dvije godine nakon gašenja projekta.

rješenja najkritičnijega problema hrvatskoga glazbenog metajezika, a to je standardizacija temeljnoga glazbenog nazivlja.

Tijekom 2007. godine skladatelj, multimedijски umjetnik i informatičar Stanko Juzbašić pokušao je otvoriti prostor glazbenoterminološkoga diskursa stručnoj i drugoj zainteresiranoj javnosti pokretanjem *Hrvatskoga pojmovnika glazbene informatike*, interaktivnoga internetskog portala³ koji je u međuvremenu također ugašen. Nakon toga se, nažalost, nitko u nas nije pokušao sustavno pozabaviti problematikom suvremene glazbene terminologije.

U međuvremenu je akademik Gligo napisao niz članaka o problemima hrvatskoga glazbenog nazivlja, među kojima se ističu oni iz rubrike *Terminološke dileme* objavljeni u časopisu koji držite u rukama. U njima je nastojao opisati postojeće, kao i propisati odgovarajuće inačice najosporavanijih temeljnih naziva s područja glazbe. Usto je u više navrata održao predavanja o problemima glazbenoga nazivlja, kako za stručnu, tako i za najširu zainteresiranu publiku. U uredništvu izdanja Hrvatskoga društva glazbenih teoretičara predsjednik je Društva Tihomir Petrović uvijek iznova inzistirao na sređivanju nazivlja, pokušavajući i sâm ponuditi odgovore na mnoga nazivoslovna pitanja te konzultirajući se s predstavnicima muzikološke i jezikoslovne struke predložiti inovativna rješenja pojedinih problema.

Međutim, situacija na terenu nije se značajno promijenila: jezik struke i dalje je bio obilježen heterogenošću nazivlja koja bi počesto znala uzrokovati i ozbiljnije šumove u komunikacijskome kanalu. Jedan je od razloga tome zasigurno već spomenut nedostatak suvremene, visokokvalitetne referentne literature na hrvatskome jeziku, osobito imajući u vidu da je posljednje takvo doista reprezentativno izdanje, *Muzička enciklopedija* Leksikografskoga zavoda urednika Krešimira Kovačevića, objavljeno prije četiri desetljeća (tri su sveske iz tiska izašla između 1971. i 1977. godine). Ova je publikacija još uvijek u intenzivnoj uporabi, kako u Hrvatskoj, tako i u njezinu širem okruženju, zahvaljujući kako kvalitetnoj opremi, tako i zastupljenosti nekoliko jezičnih varijanti tadašnjega službenog jezika (prisjetimo se jezične unije spomenute na početku teksta!), što je, osim zastarjelosti, danas također čini neprikladnom a da bi predstavljala hrvatsku nazivoslovnu normu. Opći se jezični, kao i nazivoslovni standard svih struka u proteklih nekoliko desetljeća bitno promijenio, u prvome redu pod utjecajem burnih političkih i društvenih promjena, kao i razvoja dviju najvažnijih disciplina u okviru kojih se glazbeno nazivlje razvija, a to su muzikologija i teorija glazbe.

3 Vrlo je zanimljiv način na koji su autori koncepta Stanko Juzbašić, Nikša Gligo i Petar Milat opisali promjenjivi, deskriptivni interaktivni terminološki okvir ovoga projekta: "U današnjoj se glazbenoj praksi gotovo svatko izravno ili neizravno dotiče alata i služi pogodnostima glazbene informatike, strukovnog područja koje nije u hrvatskom jeziku na zadovoljavajući način pojmovno istraženo i osmišljeno. Pokrećemo otvoreni projekt kolaborativne izrade hrvatskog pojmovnika glazbene informatike, u nedostatku drugih koherentnijih inicijativa na tom području. Ne želeći nametati bilo kakav standard govorenja i pisanja odozgo razvili smo specijalizirani kolaborativni softver putem kojega se u mediju interneta pojmovnik u formi dinamičkog artefakta stvara, dograđuje i usavršava." (http://services.mi2.hr/webcal/view_entry.php?id=990&date=20071211, pristup 13. srpnja 2014.)

Pokretanje novih projekata

Osjećajući rastuću potrebu za sređivanjem stanja hrvatskoga glazbenog nazivlja, akademik Gligo i ja početkom proljeća 2012. godine uspostavili smo suradnju s voditeljicom programa Struna – Strukovno nazivlje⁴, prof. dr. Majom Bratanić iz zagrebačkoga Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Tako je pokrenut projekt Muzikologija – Temeljno glazbeno nazivlje u okviru kojega planiramo obraditi oko dvije tisuće temeljnih glazbenih naziva koji su u uporabi u sustavu paralelnoga glazbenog odgoja i obrazovanja u osnovnim i srednjim glazbenim školama. Kao i ostala nazivlja zastupljena u Struni, i glazbeno se obrađuje kroz interdisciplinarnu suradnju predmetnih stručnjaka, terminologa i jezikoslovaca, a obrađeni nazivi pohranjuju se u javno dostupnu bazu podataka⁵ namijenjenu kako stručnjacima, učenicima i studentima, tako i najširoj zainteresiranoj javnosti. Zapisi muzikoloških naziva u Struni najčešće sadržavaju sljedeće elemente: preporučeni naziv na hrvatskome jeziku, jezičnu odrednicu, skraćeni oblik naziva, definiciju, kontekst, predloženi naziv (koji predlažu jezikoslovci ako uvriježeni naziv ne zadovoljava jezikoslovnu normu), istoznačnice (dopušteni, predloženi, nepreporučeni, zastarjeli naziv te žargonizam), istovrijednice na stranim jezicima (engleski, njemački, francuski, talijanski, ruski i latinski), suprotnicu, kratice na hrvatskome i/ili stranome jeziku, podređene nazive, napomenu i ilustraciju⁶. Budući da se projekt u početku odvijao na dobrovoljnoj osnovi jer je financiranje novih struka u programu privremeno bilo obustavljeno, opseg i dinamika istraživanja do sada su ovisili o nizu (uglavnom otegotnih) okolnosti iako su svi uključeni istraživači radu pristupali s velikim entuzijazmom uz svesrdnu potporu prof. dr. Bratanić.

U listopadu 2013. godine Hrvatska zaklada za znanost raspisala je natječaj za financiranje istraživačkih projekata, što je predstavljalo priliku za ostvarivanje snažnije financijske i institucionalne potpore istraživanju hrvatskoga glazbenog nazivlja. Projektni prijedlog *Problemi temeljnoga suvremenog hrvatskog glazbenog nazivlja* (akronim: CONMUSTERM) pod vodstvom akademika Gliga uspješno je zadovoljio sve razine vrednovanja domaćih i inozemnih recenzenata te stekao pravo na potporu Hrvatske zaklade za znanost u punome predloženom opsegu. U lipnju 2014. godine predsjednik Upravnoga odbora Hrvatske zaklade za znanost, akademik Dario Vretenar, i dekan ustanove – nositelja projekta, zagrebačke Muzičke akademije, red. prof. Dalibor Cikojević, potpisali su ugovor o provedbi projekta i njegovu financiranje. U ovome će četverogodišnjem projektu, čiji je službeni početak najavljen za rujnu tekuće godine, uz voditelja akademika Nikšu Gliga, muzikologa, sudjelovati glazbena teoretičarka mr. sc. Sanja Kiš Žuvela (potpisnica ovih redaka) te suradnici iz Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, terminolog dr. sc. Krešimir Sučević-Međeral i jezična savjetnica dr. sc. Tomislava Bošnjak Botica. Potpora Hrvatske zaklade za znanost i Muzičke akademije omogućit će značajno proširenje dosadašnje djelatnosti, međunarodnu suradnju, nabavku opreme i literature, stručno usavršavanje članova istraživačkoga tima, kao i proved-

4 www.struna.ihjj.hr

5 Muzikološka baza podataka u Struni zasad nije javno dostupna jer fond naziva još nije obrađen u punome predviđenom opsegu.

6 Kategorije podataka određene su u skladu sa standardima ISO i TBX (Term Base eXchange).

bu niza postupaka koji će istraživače dovesti u kontakt s praktičarima iz struke te ostalim konzumentima temeljnoga glazbenog nazivlja.

Istraživanje će biti usredotočeno na najvažnije probleme temeljnoga glazbenog nazivlja koji se javljaju u cjelokupnome sustavu glazbenoga obrazovanja, od osnovnih i srednjih glazbenih škola do umjetničkih akademija i drugih visokih škola na kojima se glazba poučava. Prvo će razdoblje istraživanja biti posvećeno predanalitičkim radnjama kao što su nabavka i odabir reprezentativnoga korpusa stručne literature objavljene u posljednjih tridesetak godina te analiziranju nastavnih programa i kataloga znanja na svim razinama glazbenoga obrazovanja. Istraživanjem korpusa ustanovit će se popis od oko dvije tisuće najvažnijih temeljnih glazbenih naziva i pripremiti sljedeće faze projekta. Problematični nazivi i pojmovi bit će izdvojeni u posebnu kategoriju nakon temeljite muzikološke i jezične analize.

Središnja će se etapa rada na projektu sastojati od povijesne i poredbeno-lingvističke obrade problematičnih naziva i pojmova. U ovoj će se fazi također provesti i istraživanje javnoga mnijenja kako bi se utvrdio status i čestota tih naziva u uporabi među stručnjacima, osobito u nastavi. Istraživački će tim analizirati i vrednovati svaki dvojbena naziv kako bi eliminirao pro-

blematične inačice i preporučio odgovarajuću normu, a u slučajevima gdje odgovarajući naziv ne postoji upustiti se u stvaranje neologizama.

Rezultati ovakve standardizacije ponovno će se podvrgnuti vanjskom vrednovanju među predstavnicima nastavničke struke duž cijele obrazovne vertikale.

U posljednjoj će etapi projekta istraživači rekapitulirati ishode provedenih postupaka i osigurati njihovu primjerenu diseminaciju. Rezultati istraživanja bit će objavljeni u nizu stručnih i znanstvenih glasila, organizirat će se javna predavanja i radionice diljem Hrvatske, a uz javno dostupnu internetsku terminološku bazu podataka izdat će se i određeni broj tiskanih priručničkih publikacija namijenjenih stručnjacima. Putem mrežnih stranica projekta javnosti će tijekom cijeloga njegova trajanja biti omogućen uvid u tijek istraživanja i kontakt s istraživačima. Ostaje nam se nadati da ćemo zajedničkim nastojanjima nakon nekoliko godina konačno uspjati iznjedriti dugo priželjkivanu suvremenu leksičku normu koja će istodobno zadovoljavati funkcionalne kriterije struke, kao i uklapati se u standarde suvremenoga hrvatskog književnog jezika.

O autorima tekstova

Martina Belković, prof. savjetnica, nastavnica je teorijskih glazbenih predmeta na Glazbenoj školi Vatroslava Lisinskog u Zagrebu. Autorica je nekoliko priručnika za glazbeno obrazovanje.

Darko Đekić, prof. mentor, profesor je glazbene kulture i nastavnik u Glazbenoj školi Ivana Matetića Ronjgova u Rijeci.

Akademik **Nikša Gligo** diplomirao je muzikologiju, komparativnu književnost i engleski jezik, a magistrirao i doktorirao iz muzikologije. Redoviti je profesor na Odsjeku za muzikologiju Muzičke akademije Sveučilišta u Zagrebu. Autor je mnogih publikacija među kojima se ističu knjige *Vrijeme glazbe*, *Varijacije razvojnog kontinuiteta: Skladatelj Natko Devčić*, *Problemi Nove glazbe 20. stoljeća: Teorijske osnove i kriteriji vrednovanja*, *Pojmovni vodič kroz glazbu 20. stoljeća s uputama za pravilnu uporabu pojmova* i *Zvuk – znak – glazba. Rasprave oko glazbene semiografije*. Od njegova osnutka nesebično podupire rad Hrvatskoga društva glazbenih teoretičara te redovito objavljuje u časopisu *Theoria*.

Sanja Kiš Žuvela, prof. mentorica, magistrica je muzikologije i nastavnica teorijskih glazbenih predmeta u Umjetničkoj školi Franje Lučića u Velikoj Gorici. Autorica je knjige *Zlatni rez i Fibonaccijev niz u glazbi 20. stoljeća*.

Franjo Matok rođen je 1940. g. u Lazu Bistričkom kod Marije Bistrice. Djelovao je kao glazbenik do 1991. godine, kada je otišao u mirovinu. Kao umirovljenik vodio je KUD *Laz*, objavio knjigu *Pučki napjevi ogulinskog kraja*, a u rukopisu ima i knjigu *Ispod Kapele* koju bi želio izdati.

Mladen Milićević diplomirao je i magistrirao kompoziciju i multimedijске umjetnosti na Muzičkoj akademiji u Sarajevu u svojoj rodnoj Bosni i Hercegovini. Stupanj magistra umjetnosti dodatno je stekao i na sveučilištu Wesleyan University u Connecticutu (1988.). Milićević je 1991. godine doktorirao iz računalne glazbene kompozicije na Sveučilištu u Miamiu na Floridi. Umjetnik je i znanstvenik s raznovrsnim interesima, uključen u multidisciplinarnе projekte na međunarodnoj razini. Autor je umjetničkih djela s područja glazbe, vizualnih umjetnosti i plesa. Široka paleta njegovih znanstvenih interesa uključuje obrazovanje, sociologiju, religiju, glazbu, film, kulturalne studije, umjetnu inteligenciju, estetiku i globalizaciju.

Tihomir Petrović, prof. mentor, osnivač je Hrvatskoga društva glazbenih teoretičara, utemeljitelj časopisa *Theoria*, Biblioteke HDGT-a, Radionice utorkom, Škole teorije glazbe i Dana teorije glazbe. Nastavnik je teorijskih glazbenih predmeta u Glazbenoj školi Vatroslava Lisinskog u Zagrebu, na Rock-akademiji u Zagrebu, a predaje i u Pijanističkoj umjetničkoj radionici (voditeljica: Marija Mikulić Štimac). Autor je brojnih izdanja s područja teorijskih glazbenih disciplina.

Snežana Ponoš, prof. mentorica, diplomirana je muzikologinja i profesorica povijesti glazbe. Bila je suradnica Hrvatskoga radija, a pedagoškim se radom bavi od 1987. godine. Nastavnica je glazbene umjetnosti i voditeljica zbora *Cantus ante omnia* u zagrebačkoj XVI. gimnaziji, s kojim je osvojila brojne državne i međunarodne nagrade.

Ičo Vidmar magistar je sociologije kulture. Neovisni je glazbeni publicist, prevoditelj i kritičar. Povremeno honorarno poučava sociologiju popularne glazbe na Odsjeku za sociologiju Filozofskoga fakulteta u Ljubljani. Radi na doktorskoj disertaciji o njujorškoj *downtown* sceni. Suosnivač je internetskoga glazbenog časopisa *Nova muska*.

Zdenka Weber diplomirala je njemački jezik i književnost te engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, zatim i muzikologiju na Muzičkoj akademiji u Zagrebu te doktorirala na Sveučilištu Sorbonne u Parizu. Djeluje kao muzikologinja, glazbena kritičarka, predavačica, pedagoginja i diplomatkinja.